

Uniwersytet Zielonogórski
Instytut Pedagogiki
Zakład Resocjalizacji
Pracownia Kryminologii i Pedagogiki Penitencjarnej

Recenzja Rozprawy Doktorskiej

na temat:

Przebaczenie w procesie resocjalizacji osadzonych w świetle badań prowadzonych w Areszcie Śledczym w Lublinie. Studium biograficzne

której autorką jest pani
mgr Justyna Mazurek

przygotowaną na

Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Wydziale Nauk Społecznych, Instytutu Pedagogiki

1/ Informacje ogólne

Cała praca wraz z bibliografią, aneksem i spisem rzeczy składa się z 184 stron, co jak na rozprawę doktorską jest niezbędnym minimum. W pracy wykorzystano cztery ustawy oraz siedem linków. Większość z nich to dane zawarte na oficjalnych stronach internetowych, jak Służba Więzienna lub Główny Urząd Statystyczny. Treść merytoryczna została przedstawiona na 171 stronach. Dużym plusem rozprawy jest to, że zawiera ona 339 przypisów. Mają one charakter przypisów zarówno polemicznych, jak i przedstawiających typowe pozycje bibliograficzne. Samą pracę można podzielić na dwie niemal równie części: teoretyczną i badawczą. W pierwszej zaprezentowano rozważania teoretyczne, zaś w drugiej opracowano dane, które pozyskano w badaniu terenowym przeprowadzonym w Areszcie Śledczym w Lublinie. Ogółem wykorzystano siedmiu mężczyzn i tyle samo kobiet. Materiały zostały zgromadzone przy pomocy wywiadu, który zawiera zarówno informacje odnoszące się do życia badanych jak i do kwestii przebaczenia za popełnione czyny. W części badawczej zamieszczono opracowanie informacji przy pomocy 14 wykresów oraz 4 tabel.

Zadaniem rozprawy jest poruszenie kwestii związanych z przebaczeniem w ramach procesu resocjalizacji. Przebaczenie sprawia, że możliwe jest odrodzenie się, spojrzenie na świat z innej perspektywy, odnowienie relacji międzyludzkich. Resocjalizacja to proces, dzięki

któremu osoby niedostosowane społecznie, które naruszyły porządek prawny, są w stanie uniknąć powrotu do przestępstwa, przestrzegać norm, zasad ważnych dla życia społecznego. Zarówno przebaczenie i resocjalizacja to procesy świadome, których musi pragnąć sam osadzony. Z tego też względu dysertacja pt. *Przebaczenie w procesie resocjalizacji osadzonych w świetle badań prowadzonych w Areszcie Śledczym w Lublinie. Studium biograficzne* ma duże znaczenie dla działań praktycznych prowadzonych w zakresie resocjalizacji penitencjarnej. Uświadomienie wagi procesu przebaczenia powoduje, że bardziej możliwe staje się rozpoczęcie nowego życia, już bez kontynuowania przestępczego stylu życia.

2/ Treść rozprawy

Pierwszy rozdział poświęcony jest jednostkom penitencjarnym. Początkowo omówiony jest rys historyczny instytucji karnych. Znajduje się tam ich opis od czasów starożytnych, aż po ówczesne. Scharakteryzowana została historia więziennictwa w Europie oraz wyszczególniono kształtowanie się systemu więziennictwa na ziemiach polskich. Zwrócona została uwaga, kiedy i gdzie powstały wzorcowe więzienia, jakie zasady tam panowały. Charakteryzując kształtowanie więziennictwa w Polsce wzięto pod uwagę utratę oraz odzyskanie niepodległości, co oddziaływało na funkcjonowanie instytucji wykonujących karę pozbawienia wolności. Następnie w rozdziale pierwszym omówione zostały regulacje prawne oraz przedstawione ujęcie definicyjne. Wymieniono podstawowe międzynarodowe i europejskie dokumenty, rozporządzenia, które obowiązują w systemie penitencjarnym. Wymieniono oraz opisano główne zasady wykonywania kary pozbawienia wolności oraz jej cele. Kolejno znajduje się ujęcie definicyjne systemu penitencjarnego, warunków penitencjarnych. Opisane zostało jakie główne elementy wchodzi w skład omawianego systemu. Uwaga została również skierowana na resocjalizację, jej cel, definicję, etapy. Następnie znajduje się opis współczesnych zakładów karnych. Każdy rodzaj i typ zakładu są scharakteryzowane. Omówione zostało kto może przebywać w poszczególnym typie, rodzaju jednostek penitencjarnych, jakie warunki, zasady tam panują. Następnie znajduje się charakterystyka osadzonych. W opisie osób pozbawionych wolności wyszczególniono kilka grup, które zostały opisane nieco szerzej, czyli grupę kobiet, osoby z niepełnosprawnością, młodociani. Przeważają również ogólnie obowiązujące prawa i obowiązki osadzonych, które wynikają z kodeksu karnego wykonawczego oraz techniki radzenia sobie osób pozbawionych wolności w warunkach izolacji. Na koniec niniejszego rozdziału znajduje się charakterystyka personelu penitencjarnego. Kryteria formalne, merytoryczne oraz etyczne, które powinni spełniać pracownicy jednostek penitencjarnych oraz istotne cechy, które powinny

charakteryzować wychowawcę resocjalizacyjnego. Wymienione są również obowiązki, zadania części pracowników penitencjarnych.

Drugi rozdział poświęcony jest nieprzebaczeniu. Na początku znajdują się rozważania teoretyczne nad jego definicją. Przedstawiona zostaje definicja winy oraz jej rodzaje, typy i mechanizmy, które pomagają się z nią zmierzyć. Kolejno uwaga zostaje skierowana na gniew i jego etapy oraz krzywdę i jej rozumienie, definicję. W kolejnej części rozdziału znajduje się opis przeszkód w udzielaniu i otrzymywaniu przebaczenia według różnych autorów oraz własna propozycja podziału przeszkód jakie mogą pojawić się w przebaczeniu w procesie resocjalizacji. Dalej znajdują się negatywne następstwa pielęgnowania krzywdy, które wyszczególnione są przez różnych autorów. Zwrócono uwagę na skutki obecne w sferze psychicznej oraz fizycznej. Skutki odniesione zostały również do procesu resocjalizacji i tego jak proces ten przez nieprzebaczenie może zostać zaburzony.

Następny rozdział poświęcony jest tematyce przebaczenia. Analogicznie do poprzedniego rozdziału zostało przedstawione w pierwszej kolejności ujęcie definicyjne, następnie etapy przebaczenia oraz skutki. Przetawiono rozumienie przebaczenia w teologii, pedagogice, psychologii, filozofii. Zwrócono uwagę na trzy poziomy przebaczenia: samemu sobie, bliźniemu oraz przebaczenie w relacji z Bogiem. Przedstawiono złudne rodzaje przebaczenia, które są bliższe lub dalsze od prawdziwego, całościowego przebaczenia. W niniejszym rozdziale ukazano wybrane klasyfikacje opracowane przez różnych autorów, a następnie zaprezentowano opracowanie własnych wskazówek, etapów przebaczenia w resocjalizacji stworzonych na ich podstawie. Opisując skutki zwrócono uwagę na trzy główne aspekty, takie jak: przebaczenie jako odnowa osoby, odnowienie wspólnoty między ludźmi oraz przebaczenie jako odnowa relacji z Bogiem. Ukazano nie tylko konsekwencje fizyczne przebaczenia, ale również psychiczne, emocjonalne. Przedstawiono również jakie skutki przebaczenia mogą być zauważalne w procesie resocjalizacji.

Rozdział czwarty dysertacji to podstawy metodologiczne badań własnych. W rozdziale wymieniono cel poznawczy, teoretyczny, praktyczny. Przedstawione zostały problemy badawcze, przedmiot badań. Zwrócono uwagę na dwie strategie, ilościową oraz jakościową. Druga z nich została opisana nieco szczerzej ze względu na to, że została wykorzystana w niniejszej pracy. Scharakteryzowano zastosowane w pracy metody: hermeneutyczna i biograficzna oraz technikę badawczą, czyli wywiad ustrukturalizowany z elementami wywiadu narracyjnego. Przybliżone zostało miejsce, jakim jest Areszt Śledczy w Lublinie, jego historia, a także organizacja badań oraz czas i przebieg badania z osadzonymi.

Następny rozdział to analiza badań własnych przeprowadzonych za pomocą metody biograficznej oraz hermeneutycznej z osadzonymi w Areszcie Śledczym w Lublinie. W rozdziale znajduje się opis biograficzny kobiet i mężczyzn udzielających wywiadu. Konstrukcja biografii kobiet i mężczyzn skomponowana została w określonym porządku. W biografiiach podany jest wiek osób pozbawionych wolności, przyczyna pobytu oraz – jeśli został podany przez respondentów – czas pobytu, przewidywany czas pozostałej kary, kolejność pobytu w jednostce penitencjarnej, czyli określenie, czy osoba odbywała już wcześniej karę pozbawienia wolności. Przedstawione są informacje dotyczące rodziny pochodzenia badanego i ewentualnie rodziny założonej przez osobę badaną, relacje z bliskimi, wiadomości o wykształceniu, zajęciach wykonywanych przed izolacją, stosunku do środków psychoaktywnych. W ostatniej części rozdziału znajduje się ogólna charakterystyka osadzonych. Zebrane informacje z wywiadu zostają poddane analizie.

W rozdziale szóstym uwaga skupiona jest na tym, jak przebaczenie rozumiane jest przez kobiety i mężczyzn przebywających w izolacji, ich potrzebie przebaczenia i emocjach z nim związanych. Ukazane jest również rozumienie nieprzebaczenia przez osadzonych. Rozumienie przez respondentów tych dwóch pojęć zestawione jest z elementami definicji przebaczenia oraz nieprzebaczenia co ma na celu zwrócenie uwagi na wąską wiedzę osadzonych w tej tematyce. Ukazane zostały cechy wspólne oraz różnice w rozumieniu przebaczenia, doświadczaniu go. Przedstawiono również w jakich relacjach osadzeni doświadczają krzywdy. W rozdziale wskazane zostało wzajemne oddziaływanie przebaczenia i resocjalizacji na osadzonego.

Ostatni rozdział to pedagogiczne implikacje. Propozycje dalszych działań zostały przygotowane na podstawie badań przeprowadzonych do celów niniejszej rozprawy doktorskiej. W pierwszej części rozdziału zostały przedstawione implikacje dotyczące kontynuacji badań w kierunku rozwoju pedagogiki. Zaproponowane zostały badania z osadzonymi z długoterminowymi karami pozbawienia wolności, oparte na porównaniu rozumienia przebaczenia w dwóch grupach wiekowych, tj. młodociani oraz osoby po 60. roku życia, które wkraczają w okres starości. Proponowane jest również między innymi dwukrotne prowadzenie wywiadów za pomocą tego samego narzędzia z wprowadzeniem warsztatów o tematyce przebaczenia pomiędzy jednym, a drugim wywiadem. Propozycje badań ukierunkowane nie są tylko na osadzonych, ale również na pracowników jednostek penitencjarnych. W drugiej części rozdziału znajdują się implikacje dla praktyki pedagogicznej. Zwrócono uwagę na kluczowe przygotowanie pracowników zakładów karnych oraz aresztów śledczych, a w szczególności wychowawców penitencjarnych w zakresie tematyki

przebaczenia. Omówione zostały propozycje zajęć, programów resocjalizacyjnych o tematyce przebaczenia.

3. Ocena wartości metodologicznych i merytorycznych rozprawy doktorskiej

Pod względem merytorycznym praca zawiera kilka błędów. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że kwestie poruszone z zakresu przebaczenia w niniejszej rozprawie zostały poruszone ze względów religijnych. Taki punkt widzenia jest o tyle zasadny, gdyż proces przebaczenia ma silne podłoże w chrześcijaństwie. Problem polega na tym, że w ujęciu zaproponowanym przez autorkę jest to jedyny punkt widzenia. Odwołując się do np. artykułu Elżbiety Trepkowskiej kwestie przebaczenia są poruszone z kwestii psychologicznych oraz na płaszczyźnie etyki. Sposób narracji zaprezentowany przez E. Trepkowskiej jest bardziej obiektywny i spełnia oczekiwania dyskursu naukowego niż jedynie odwołania się do perspektywy czysto religijnej. Dodać należy, że w rozumieniu autorki religijne źródło przebaczenia nie zostało ujęte w ramach teologicznej (np. teologia moralna), która to przecież ma wpływ na działania w zakresie pedagogiki. Powinno ono zostać uzupełnione kwestiami związanymi z psychologią, socjologią jak i z zakresu samej resocjalizacji. Dodatkowo E. Trepkowska zwraca uwagę na to, że istnieją dwa podstawowe rodzaje przebaczenia: jednostronne i dwustronne. Różnice pomiędzy nimi polega na tym, że w pierwszym z typów przebaczenie musiałoby zostać udzielone tylko z przez jedną osobę procesu. Natomiast w tym drugim proces jest o wiele bardziej skomplikowany, gdzie to obie strony wybaczą sobie dotychczas popełnione czyny. W narracji zaproponowanej przez autorkę dominuje jedynie przebaczenie jednostronne, co w znacznym stopniu ograniczyło całą perspektywę badawczą. W prowadzonych badaniach zabrakło również prowadzenie pomiaru skali przebaczenia. W literaturze, w szczególności z zakresu psychologii funkcjonują różne skale służące do pomiaru stopnia przebaczenia, jak np. skala Trainera, która została oparta na wewnętrznej motywacji człowieka. Właściwe zastosowanie tej metody pozwoliłoby na określenie, czy udzielone lub pozyskane przebaczenie pozwala na rozpoczęcie nowego życia już bez chęci popełniania przestępstw.

W przypadku prowadzonych badań należy zwrócić uwagę, że grupa wybrana do badań nie została podzielona pod względem wieku. Różnice te powodują, że respondenci posiadają często całkowite odmienne doświadczenia życiowe i tym samym posiadają inną perspektywę wyjściową do przebaczenia. Inaczej życie oceniają osoby bardziej dojrzałe, zaś młodsze są skłonne do bardziej bezkompromisowego podejmowania decyzji, co w oczywisty sposób ma wpływ na postrzeganie procesu przebaczenia. Dodatkowo autorka nie

była konsekwentna co do aspektu religijnego. Skoro zauważyła, że przebaczenie ma wiele wspólnego z wiarą i sposobem pojmowania Boga, to powinna w swoich badaniach uwzględnić wpływ edukacji religijnej (funkcjonowania aksjologii katolickiej) na szeroko rozumiany proces przebaczenia. Dużym minusem jest mała grupa osób biorących udział w badaniu, co nie pozwala na wyciągnięcie adekwatnych wniosków. Zastosowane przez doktorantkę metody badawcze nie są często spotykane w naukach społecznych, gdzie ciągle króluje wykorzystywanie metod ilościowych. Sam fakt wykorzystania metody jakościowej i hermeneutycznej jest nie tylko dużą wartością niniejszej pracy, ale zasługuje na naśladowanie. Wydaje się, że pewne minusy jakie pojawiły się w trakcie badań prowadzonych przez autorkę wynikają z tego, że nie wykorzystano wszelkich możliwości jakie istnieją w zakresie badań biograficznych. Wystarczyłoby konsekwentnie korzystać z metody wywiadu ustrukturyzowanego. Polega on na takim zadawaniu pytań, aby z łatwością można było je przetransformować na wielkości mierzalne, jak np. w ujęciu statystycznym. W tym celu korzysta się np. z pytań zamkniętych, można też wyraźnie oddzielać pytania dotyczące biografii, powodów odbywania kary pozbawienia wolności od tematyki związanej z samym przebaczeniem. Chodzi o to, aby w trakcie prowadzonych badań wyeliminować przypadkowe wypowiedzi, które to później trudno w jakiś sposób usystematyzować. Z tej metody powinni korzystać przede wszystkim początkujący badacze, którym łatwiej będzie przez jej użycie zorganizować pracę. Oprócz tego jest to metoda tak ważna dla badaczy z zajmujących się resocjalizacją, ponieważ umożliwia odtworzenia przebiegu życia jednostki. Warto jeszcze raz podkreślić, że zaproponowana przez doktorantkę metodologia badań jest prawidłowa, nic jej pod względem formalnym nie można zarzucić. Ważnym elementem pracy jest to, że doktorantka przedstawia możliwości wykorzystania procesu przebaczenia w resocjalizacji. Innym dużym plusem jest to, że w trakcie opisu swoich badań sama proponuje możliwość dokonania zmian w ich przeprowadzeniu.

Pod względem sposobu prowadzenia narracji tekstu doktorantkę należy pochwalić za dobry warsztat pisarski. Zdania są krótkie i zarazem w sposób przejrzysty wyrażają myśli. To w przypadku osób poważnie zaczynających pracę badawczą jest rzadko spotykaną cechą. Drażnić może to, że w zbyt wielu przypadkach autorka używa myślników, punktów do podania podstawowych informacji. Zdecydowanie lepiej przed publikacją pracy dane te przedstawić w postaci ciągłej narracji. Niestety też nie uchroniła się przed błędami redakcyjnymi, które wynikają z niedopatrzenia. Na przykład na stronie 106 wkradł się błąd, który polega na tym, że autorka zapomniała podać dokładniej liczby osadzonych mężczyzn

i kobiet w jednostkach penitencjarnych, w których przeprowadziła badania. Przed publikacją pracy oraz artykułów na podstawie tej pracy należy pamiętać, aby ten błąd poprawić.

Strona | 7

4. Ocena ogólna

Pracę należy ocenić jako poprawną, ale niewybitną, wymagającą kontynuacji prowadzenia badań w oparciu o metody wywiadu usystematyzowanego, przebaczenia ujętego również w aspektach innych niż zaproponowanych w rozprawie i przy wykorzystaniu skali Trainera do mierzenia motywacji do przebaczenia. Dobrym rozwiązaniem może okazać się publikacja serii artykułów, w których to doktorantka zaprezentuje również inne sposoby ujęcia zagadnienia. Nie budzi bowiem żadnych wątpliwości, że zagadnienie przebaczenia na gruncie resocjalizacji jest potrzebne i musi być rozwijane. Praca badawcza doktorantki ma duży wpływ na działania praktyczne, np. wychowawców penitencjarnych. Zresztą sama zaproponowała rozwiązania jakie mogą wynikać z uwzględnienia procesu przebaczenia w resocjalizacji. Uwagi zawarte w części szczegółowej nie mają za zadanie pozbawić motywacji do pracy naukowej, przeciwnie poprzez wskazanie luk w polu badawczym wskazać kierunku do jej rozwoju. **Niemniejszym uważam, że właściwe będzie nadanie tytułu doktora.**

Paulina Jaroni - Jaroni